

I

Pats sau šeimininkas

Sakoma, kad knygos pačios randa skaitytojus, bet kartais kas nors turi joms atverti kelią. Taip nutiko ir vieną besibaigiančios vasaros dieną knygyne, pavadintame „Prie miesto vartų“, nors miesto vartai, tiksliau, jų liekanos, kuriuos daugelis miesto gyventojų laikė drąsiu meno kūrinium, buvo už gerų trijų kryžkelių.

Knygynas buvo labai senas, statytas bei perstatinėtas per kelias epochas. Mūrinis fasadas buvo su raitytais užrašais ir gipso lipdiniais, o kampai – pliki. Seno ir naujo, žaismingumo ir asketiškumo samplaika buvo ryški pastato išorėje ir viduje. Raudoni plastikiniai stovai su skaitmeniniais vaizdo ir kompaktiniais diskais stovėjo greta martinių metalinių lentynų su mangos komiksais, o šios – greta spindinčių stiklo vitrinų, kuriose buvo sustatyti gaubliai, arba šalia dailių medinių lentynų su knygomis. Siūloma buvo ir stalo žaidimų, raštinės reikmenų, arbatos, o neseniai buvo pradėta prekiauti net ir šokoladu. Patalpoje su užkaboriais labiausiai akį traukė sunkus, tamsus prekystalis, kurio darbuotojai nevadino niekaip kitaip, tik altoriumi. Jis atrodė lyg iš baroko laikų. Priekyje drožiniai, vaizduojantys kaimo gyvenimo sceną, kurioje būrelis grynakraujais žirgais raitų medžiotojų, lydimų rujos skalikų, vijosi gaują šernų.

Šiame knygyne ką tik nuskambėjo klausimas, dėl kurio knygnai ir egzistuoja:

– Ar galite rekomenduoti gerą knygą?

Klausimą uždavė Urselė Šēfer, puikiai žinanti, kokia knyga yra gera. Pirma, gera knyga įtraukdavo taip, kad įsitaisiusi lovoje skaitydavo, kol sulipdavo akys. Antra, mažiausiai trijose, o geriau keturiose vietose pravirkdydavo. Trečia, turėjo būti ne mažiau kaip trys šimtai puslapių, bet jokiū būdu ne daugiau kaip trys šimtai aštuoniasdešimt ir, ketvirta, viršelis negalėjo būti žalias. Knygos žaliais viršeliais buvo nepatikimos. Karti daugkartinė jos patirtis.

– Mielai, – atsakė Sabina Gruber, trejus metus vadovaujanti knygnai „Prie miesto vartų“. – Ką mėgstate skaityti?

Urselė Šēfer nenorėjo to sakyti, ji norėjo, kad Sabina Gruber tai žinotų pati, nes buvo knygininkė ir tiesiog privalėjo būti apdovanota aiškiaregės gebėjimais.

– Pasakykite tris žodžius ir surasiu jums tinkamą. Meilė? Pietų Anglija? Kas nors lengva? Taip?

– Gal yra ponas Kolhofas? – paklausė Urselė Šēfer, jos balsas skambėjo kiek nervingai. – Jis visuomet žino, kas man patinka. Jis visuomet žino, kas visiems patinka.

– Ne, deja, šiandien jo nėra. Ponas Kolhofas pas mus dirba tik retkarčiais.

– Kaip gaila.

– Štai, turiu jums ką pasiūlyti. Šeimyninis romanas, veiksmas vyksta Kornvalyje. Pažvelkite į viršelį, žavingas šeimos dvaras ir didžiulis sodas.

– Žalia, – tarė Urselė Šēfer ir priekaištingai pažvelgė į Sabiną Gruber. – Sodriai žalia!

– Mat knygos veiksmas daugiausia vyksta nuostabiame Erlo Dunborou parke. Skaitytojų vertinimai puikūs!

Atsivėrė sunkios laukujės durys ir skimbtelėjo virš jų kabantis varinis varpelis. Karlas Kolhofas suskleidė skėtį, įgudusiais judesiais jį nukratė ir įkišo į stovą. Nužvelgė knygną, kurį vadino savo namais. Ieškojo ką tik atvežtų knygų, kurių laukė jo klientai. Jis jautėsi taip, tarsi rinktų kriaukles pajūryje. Ir išsyk pastebėjo keletą jų, tik ir laukiančių, kol jas pakels nuo biraus smėlio. Tačiau, pamačius Urselę Šēfer, jos akimirksniu tapo visiškai nebesvarbios. Ji šiltai jam šyptelėjo, tarsi Karlas būtų derinys visų tų žavingų vyriškių, kuriuos buvo įsimylėjusi skaitydama knygas, Karlo jai rekomenduotas metai iš metų. Vis dėlto nė į vieną herojų Karlas nepanėšėjo. Seniau Karlas turėjo apvalų pilvuką, bet bėgant metams šis dingo, kaip ir plaukai, tarytum būtų susitarę jį palikti drauge. Dabar, sulaukęs septyniasdešimt dvejų, jis buvo liesas, bet tebedėvėjo gerokai per didelius senus drabužius. Buvęs viršinininkas sakydavo, kad jis atrodo taip, lyg būtų gyvas vien knygų žodžiais, kuriuose negausu angliavandenių. „Užtat daug prasmės“, – atsakydavo Karlas.

Karlas avėdavo didelius, sunkius batus. Tokios storos juodos odos ir tokiais kietais padais, kad jų būtų užtekę visam gyvenimui. Ir geras kojines, jos buvo svarbios. Vilkėjo alyvuogių žalumo kombinezoną ir tos pačios spalvos švarkelį aukšta apykakle.

Jis nuolat nešiojo skrybėlę, žvejo kepurę siaurais bryliais, saugančiais nuo lietaus ir ryškios saulės. Nenusiimdavo jos net įėjęs vidun, tik eidamas gulti. Be jos jausdavosi nevisiškai apsirengęs. Retai pamatydavai jį ir be akinų, kurių rėmelius buvo įsigijęs prieš kelis dešimtmečius antikvarinių daiktų parduotuvėje. Pro juos žvelgė protingos Karlo akys, atrodančios taip, lyg būtų per ilgai skaitę prieblandoje.

– Ponia Šéfer, kaip malonu jus matyti, – tarė jis ir žengė prie Urselės Šéfer, kuri taip pat artinosi prie jo, palikusi Sabiną Gruber. – Galbūt galėčiau pasiūlyti jums knygą, kuri puikiai atrodytų ant jūsų naktinio stalelio?

– Paskutinė man labai patiko, ypač kad pabaigoje herojai vienas kitam pažvelgė į akis. Bučinyš būtų buvęs dar geriau, tuomet reikalas būtų užtikrintas. Tačiau šįkart pasitenkinau ir žvilgsniu.

– Juk jis buvo kone stipresnis už bučinį. Kai kurie žvilgsniai tokie būna.

– Tik ne tuomet, kai bučiuoju aš, – tarė Urselė Šéfer ir staiga pasijuto tarsi šelmė, o tai jai nedažnai benutikdavo.

– Štai ši, – Karlas paėmė vieną knygą iš krūvos, esančios šalia kasos, – nuo tos akimirkos, kai buvo išpakuota, laukia jūsų. Veiksmas vyksta Provanse, kiekvienas jos žodis dvelkia levandomis.

– Vyšninės spalvos knygos pačios geriausios! Ar baigiasi bučiniu?

– Ar kada esu pasakęs iš anksto?

– Ne!

Ji priekaištingai pažvelgė į jį, bet paėmė knygą.

Karlas, žinoma, niekuomet jai nebūtų rekomendavęs knygos be laimingos pabaigos. Tačiau jokių būdu nenorėjo atimti iš Urselės malonaus nežinios jausmo. Ar šįkart nebus kitaip?

– Kokia laimė, kad yra knygos, – tarė ji. – Tikiuosi, kad tai niekada nepasikeis! Viskas taip greitai keičiasi. Dabar žmonės moka vien plastikiniais pinigais. Kasininkės kreivai žiūri, kai imu krapštyti monetas!

– Užrašytas žodis išliks visada, ponia Šéfer. Juk yra dalykų, kurių geriau išreikšti neįmanoma. O spauda – geriausias minčių ir istorijų konservavimo būdas. Knygose jos išlieka šimtmečius.

Šilta šypsena Karlas Kolhofas su ja atsisveikino ir pro reklaminius plakatus apklijuotas duris žengė į patalpą, kurioje buvo knygyno sandėlis ir biuras. Ant rašomojo stalo kūpsojo knygos, seno monitoriaus kraštas buvo nuklijuotas geltonais lapeliais, o didelis kalendorius ant sienos mirgėjo nuo raudonų įrašų.

Kaip visuomet, jo knygos buvo juodoje plastikinėje dėžėje, stovinčioje tamsioje kertėje. Seniau jos vieta buvo ant rašomojo stalo, bet, Sabinai perėmus iš tėvo knygyną, dėžė kasdien pamažu traukėsi vis į atokesnę kambario vietą. Po truputį seko ir dėžės turinys. Liko nedaug žmonių, kuriems jis turėjo atnešti knygų. Jų kasmet vis mažo.

– Sveiki, pone Kolhofai! Na, ką pasakysite apie rungtynes? Neturėjo būti jokio vienuolikos metrų baudinio! Koks nevykęs teisėjas!

Leonas, naujasis praktikantas, išėjo iš nediduko darbuotojų tualetu, o su juo pasklido ir rūkalų tvaikas. Bet kuris kitas būtų žinojęs, kad beprasmiška tokį klausimą užduoti Karlui. Mat Karlas nežiūrėjo žinių, neklausė radijo, neskaitė laikraščių. Kaip pats sau kartais pripažindavo, nuo pasaulio buvo šiek tiek nutolęs. Šį sprendimą jis priėmė sąmoningai, pajutęs, kad visi tie pranešimai apie ledynų tirpimą ir pabėgėlių kančias liūdina labiau nei tragiškiausia knyginė šeimos drama. Tai buvo savisauga, nors nuo to jo pasaulis tapo gerokai mažesnis. Jis beliko dviejų kilometrų ilgio ir tiek pat pločio, o Karlas kasdien apeidavo jo ribas.

– Ar žinote nuostabią Dž. L. Karo knygą apie futbolą? – paklausė Karlas, užuot palaikęs praktikanto nuomonę dėl teisėjo sprendimo.

– Ar apie mūsų klubą?

– Ne, apie „Steeple Sinderby Wanderers“.

– Tokio nežinau. Be to, knygų neskaitau. Tik kai reikia. Mokykloje. O ir tuomet, jei įmanoma, stengiuosi tik pažiūrėti filmą.

Jis išsišiepė, tarytum taip apmautų mokytojus, o ne save.

– Tai kodėl čia atlieki praktiką?

– Nes prieš trejus metus praktiką čia atliko mano sesuo, gyvename visai čia pat.

Jis nutylėjo, kad visi, nesusiradę praktikos vietos, turėjo dvi savaites padėti ūkvedžiui tvarkyti aplinką. Ūkvedys nepraleisdavo progos žeminančiais darbais atsikeršyti praktikantams – kaip visų mokyklos

mokinių atstovams – už apkeverzotas sienas, kramtomąją gumą po stalviršiais ir sumuštinių likučius gėlynuose.

– O ar tavo sesuo skaito?

– Pabuvusi čia, pradėjo, bet man taip nenuitiks!

Karlas šypstelėjo, mat žinojo, kodėl Leono sesuo pradėjo skaityti. Buvęs viršininkas Gustavas Gruberis, dabar gyvenantis senjorų rezidencijoje „Vaizdas į katedrą“, puikiai žinojo, kaip elgtis su tokiais skaitymą ignoruojančiais veikėjais kaip Leonas ir jo sesuo. Liepdavo valyti dulkes nuo maišeliuose įpakuočių sveikinimo atvirukų, tiesiog nuo kiekvieno. Praktikantams pasidarydavo taip nuobodu, kad iš nevilties griebdavosi knygos, kurią jis būdavo tarsi netyčia palikęs netoliese. Gustavas Gruberis buvo „atvertęs“ juos visus. Susitvarkydavo Gustavas Gruberis net ir su vaikais, o Karlui jie atrodė nenusėjami. Taip buvo jau tuomet, kai vaikas buvo jis pats. Ir kuo labiau tolo nuo vaikystės, tuo svetimesni ir keistesni jie jam rodėsi.

Leono seserį senasis Gruberis anuomet privilegijos ro-
manu, kuriame mergina išimylėjo vampyrą. Leonui, aki-
vaizdžiai užvaldytam paauglio šėlo, būtų padėjęs knygą,
ant kurios viršelio pavaizduota žavinga paauglė ir kurios
puslapiai nebūtų prispausdinti per tankiai. Senasis Gru-
beris sakydavo: „Nesvarbu, ką, svarbu, kad skaito.“ Kar-
las nemanė, kad visi spaudiniai tinkami skaityti, nes kai
kurios tarp knygų viršelių besislepiančios mintys buvo
lyg nuodai, bet vis dėlto daug dažniau knygos gydė. Kar-
tais nuo dalykų, kurių, atrodė, galbūt nereikėtų gydyti.

Iš kertės Karlas atsargiai ištraukė juodąją plastikinę dėžę. Šiandien ten tebuvo trys knygos, sudėtos bet kaip. Paskui susiieškojo rudo pakavimo popieriaus ir virvės, kad galėtų kiekvieną atskirai įvynioti lyg dovaną. Sabina Gruber buvo ne kartą sakiusi, kad liautųsi tai daręs ir pagalvotų apie išlaidas, bet Karlas nenusileido, tai esą svarbu jo klientams. Pats to nepastebėdamas Karlas, prieš įvyniodamas knygas į storą popierių, kiekvieną perbraukė delnu.

Galiausiai atsinešė savo alyvuogių spalvos kareivišką kuprinę, kuri, nors sulaukusi garbingo amžiaus, Karlo prižiūrima ir puoselėjama tebebuvo labai geros būklės. Kol kas ji buvo tuščia, bet raukšlė išdavė, kad tai nėra jos įprasta forma. Karlas švelniai nuleido knygas į brezentinę kuprinę, kurią buvo išklojęs minkštos vilnos antklode. Tarytum mažus šunyčius, kuriuos turėjo nugabenti naujiesiems šeiminkams. Knygas sudėjo taip, kad didžiausioji būtų jam prie nugaros, o mažiausioji toliausiai, kur nenukentės nuo kuprinės įlinkio.

Prieš išeidamas stabtelėjo ir kreipėsi į Leoną:

– Nuvalyk atvirukus, ponias Gruber labai apsidžiaugs. Geriausia įsinešti vidun, čia niekas netrukdytų. Aš tai darėdavau štai čia, prie rašomojo stalo.

Jis ant stalo greitai padėjo Niko Hornbio knygą „Aistringas pomėgis“, kurią ką tik išvydo lentynoje. Futbolo laukas atrodė viliojančiai žalias, nors Urselė Šefer į tokią knygą net akies krašteliu nebūtų pažvelgusi.

Karlas vadino tai ratu, bet jo kelias per senamiestį priminė daugiakampį be stačių kampų ir simetrijos. Ten, kur lyg išgriuvę senio dantys driekėsi miesto sienos likučiai, baigėsi jo pasaulis. Trisdešimt ketverius metus jis nebuvo peržengęs jo ribų, nes čia buvo viskas, ko jam reikėjo.

Karlas Kolhofas daug vaikščiojo pėsčiomis ir galvojo tiek pat daug, kiek ir vaikščiojo. Kartais jam atrodė, kad galvoti geba tik eidamas. Tarytum tik žingsniai ant akmeninio grindinio galėtų išjudinti jo mintis.

Einant per miestą, į akis tai krisdavo ne iškart, tačiau bet kuris balandis ir bet kuris žvirblis žinojo, kad miestas apskritas. Visi seni namai ir siauros gatvelės spietėsi apie katedrą, didingai stūksančią pačiame viduryje. Miesto modelyje būtų buvę akivaizdu, kad ji neproporcingai didelė. Katedra iškilo trumpu miesto klestėjimo laikotarpiu. Tačiau, dar prieš baigiant ją statyti, tas laikotarpis jau buvo pasibaigęs, todėl bokštas niekuomet ir nebuvo iškilęs.

Namai buvo pagarbiai sustoję ratu aplink katedrą. Keletas pačių seniausių, rodos, lenkė prieš ją galvas. Nuo pagrindinio įėjimo į katedrą jie buvo itin atokiai, taip susiformavo didžiausia ir gražiausia miesto aikštė – Katedros aikštė.

Karlas žengė į ją ir tučtuojau vėl pasijuto stebimas, lyg proskynoje stirna, į kurią įsmeigtas medžiotojo žvilgsnis ir nukreiptas šautuvo taikiklis. Nuo šios minties Karlas šyptelėjo, nes šiaip lyg stirna niekuomet nesijausdavo. Miesto kvapas Katedros aikštėje buvo stipriausias.

XVII amžiuje miestą buvo užėmę priešai. Legenda bylojo, kad vienas kepėjas išradęs „cukrinį ratą“ – rato formos pyragaitį su stipiniais, pripildytą šokolado ir apibarstytą cukraus pudra. Jis atnešęs pyragaitį užkariautojams, norėdamas taip pateikti miesto gyventojų pageidavimą, kad priešai paliktų miestą. Iš tiesų kaloringasis pyragaitis buvo iškeptas po dviejų šimtmečių, buvo ir ši faktą pagrindžiančių dokumentų, bet senoji istorija tebėjo iš lūpų į lūpas, o miesto lankytojai ja mielai tikėjo.

Karlas žingsniuodavo tais pačiais Katedros aikštės grindinio akmenimis lėtai ir vienodai. Jei kas nors pasitaikydavo kelyje, Karlas stabtelėdavo, o paskui paspartindavo žingsnį, kad pasivyty sugaištą laiką. Kelią per aikštę buvo pasirinkęs tokį, kad ir turkaus dienomis galėtų įveikti jį be kliūčių. Be to, jis vedė kuo atokiau nuo keturių aikštėje esančių kepyklėlių su cukriniais ratais, mat Karlas negalėjo pakęsti karštų riebalų pritvinkusių kepinių kvapo.

Karlas pasuko į Bethoveno gatvę, kuri labiau panėšėjo į skersgatvį ir nederėjo su didžiojo kompozitoriaus šlove. Vienas miesto planuotojų įsiamžino visoms kvartalo gatvėms suteikdamas garsių kompozitorių vardus. Mylimiausiam Šubertui paskyrė didžiausią gatvę.

Karlas Kolhofas, pats to nežinodamas, tą akimirką buvo pačiame savo pasaulio viduryje. Iš dviejų pusių jį juosė tramvajų linijos, 18-oji ir 57-oji (nors miestas teturėjo septynias tramvajų linijas, eismo požiūriu laikė save tiesiog metropoliu), greitkelis iš šiaurės, o iš pietų – upė, kone visus metus romantiškai srovenanti ir tik

keletą pavasario dienų įsigeidžianti šiek tiek patvinti. Lyg retkarčiais užriaumojantis liūtukas, kurio balso stygos dar per silpnos.

Pirmasis lankstas šiandien vedė į Saljerio gatvę pas Kristianą fon Hohenešą. Tamsaus akmens vila stovėjo nuošaliai, tad paprastas praeivis nepastebėdavo, kokia ji prabangi. Tūnojo it susigūžusi juodoji gulbė, laukianti, kada galės išskleisti savo didingus sparnus. Už jos – taisyklingos formos parkas, juosiamas milžiniškų ąžuolų. Jame stovėjo trys suolai, todėl Kristianas fon Hohenešas bet kuriuo dienos metu galėjo mėgautis saulės spinduliais, krintančiais ant skaitomos knygos puslapių.

Karlas žinojo, kad Hohenešas turtingas, bet nežinojo, kad jis turtingiausias mieste. To nežinojo niekas, net pats Hohenešas, nes nelygino savęs su kitais. Jo protėviams iš odininkystės prie upės pavyko susikrauti turtus ir vykstant industrializacijai jų neprarasti. Taigi Kristianui fon Hohenešui nereikėjo dirbti, už jį dirbo kiti – jo akcijos ir indėliai. Jis valdė tik savo turto valdytoją. Kartą per dieną ateidavo namų šeimininkė, kuri gamino ir valė kelis gyvenamus kambarius, kartą per savaitę padirbėdavo sodininkas, kad saulės spinduliai ir toliau galėtų netrukdomi kristi ant jo knygų puslapių, o kartą per mėnesį – padėjų lydimas ūkvedys. Nuo pirmadienio iki penktadienio lankydavosi Karlas su nauja knyga, kurią Kristianas fon Hohenešas dažniausiai iki kitos dienos perskaitydavo. Kiek Karlui buvo žinoma, savo karalystės sienų Hohenešas nebuvo peržengęs visą amžinybę.